

ЧУПРИНА К.С.

**ГРОМАДСЬКО-ПРОСВІТНИЦЬКА ТА БЛАГОДІЙНА
ДІЯЛЬНІСТЬ ВИПУСКНИЦЬ МАРІЇНСЬКОЇ ЖІНОЧОЇ ГІМНАЗІЇ
ПОЛТАВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ (XIX – ПОЧАТКУ XX СТ.)**

Полтава – одне з найстаріших міст, «духовна столиця України», що надала життя великій кількості громадсько-просвітницьких діячів, педагогів, поетів, митців. Основні завдання сучасної системи навчання полягають у збереженні й розвитку кращих загальнонаціональних і регіональних традицій у галузі освіти й виховання рідного краю, що зумовлює актуальність дослідження громадсько-просвітницької та благодійної діяльності жінок Полтавської губернії (XIX – початку XX ст.).

Інтерес дослідників до вивчення й аналізу питань історії становлення та розвитку жіночої освіти, представлено в значній кількості праць. Проте, переважно, у центрі уваги науковців, переважно, перебувають зміни у чоловічій школі. Винятком становить робота історика й активної учасниці жіночого руху другої половини XIX ст. О. Й. Ліхачової. Її «Материалы по истории женского образования в России» не втратили значення і для сучасних дослідників, які останнім часом усе активніше звертаються до історії школи для дівчат. Жіноча освіта та благодійна діяльність жінок Полтавської губернії (XIX – початку XX ст.) ґрунтовно висвітлена у монографії проф. Ільченко О.Ю. «Жінки-патріотки Полтавщини: досвід благодійної діяльності в галузі освіти» та дисертаційному дослідженні «Благодійна діяльність жінок в освіті України (XVII – XVIII століття)». Варто згадати наукові розвідки й дослідників з галузі історії педагогіки В. Вірченко, С. І. Дітківської, І. Ковтач, І. В. Сесак, Т.В. Сухенко, які розглядали різні аспекти жіночої освіти. Утім, специфіка організації та діяльності маріїнських гімназій в Україні не була окремим предметом

дослідження, а поодинокі згадки про ці заклади свідчать про неоднозначне трактування поняття маріїнські гімназії (училища).

Метою даної статті є дослідження громадсько-просвітницької та благодійної діяльності випускниць Маріїнської жіночої гімназії Полтавської губернії (XIX – початку XX ст.) та їхнього відомства на теренах України. Маріїнськими гімназіями слід вважати середні навчальні заклади для дівчат, підпорядковані Відомству установ Російської імператриці Марії Олександрівни, яка на державному рівні звернулася до організації освіти жіноцтва. Маріїнські жіночі училища, що з 1862 р. були перейменовані в гімназії, було відкрито у Петербурзі, Катеринославі, Маріуполі, Одесі, Полтаві, Харкові, Херсоні та інших містах. Назва училища (згодом гімназії) «Маріїнська» є власною, «дарованою» або «дозволеною» окремою постановою міністерства на честь імператриці Марії Олександрівни – покровительки навчального закладу.

Маріїнська жіноча гімназія Полтавської губернії була заснована 15 червня 1860 р. як Полтавське Маріїнське училище 1-го розряду. На початку своєї діяльності вона мала 7 класів; у 1880 р. було створено 8-й профільний випускний клас. У 1881 р. в ній навчалось понад 450 учениць – представниць різних соціальних прошарків Полтавської губернії. Найвідомішими попечителями гімназії були знані дворяни, купці, землевласники Полтавської губернії: С. В. Кочубей, Г. П. Галаган, Й. А. Устимович, О. М. Абаза, О. Є. Вукович. Маріїнська жіноча гімназія розміщувалась на Олександрійській площі, а на початку 1919 р. була закрита членами правління революційної влади [6].

Громадсько-просвітницька та благодійна діяльність видатних випускниць Маріїнської жіночої гімназії мала великий вплив на освітній і культурний розвиток сучасної України. Значну добродійність у галузі розвитку освіти проявляли дворяни. Так, Старицька Тетяна Андріївна, удова колезького асесора, 5 травня 1885 р. пожертвувала 2100 руб. Полтавській Маріїнській жіночій гімназії на іменну стипендію своєї доньки Наталії

Прокопівни, Полтавському реальному училищу – 1900 руб., Полтавському епархіальному жіночому училищу – 3000 руб., полтавській першій чоловічій гімназії 4200 руб., при чому 1/6 частину відсотків її статків відраховувалось для утворення особливого капіталу для видання стипендіату, випускникам гімназії та на початкове устаткування після навчання. У 1885 р. 8 тис. руб. були звернені виключно на поліпшення будівлі гімназії (7 тис. руб. для збільшення вікон, пристроєм паркетних підлог тощо, а решта – 1000 руб. видавати бідним вихованцям на теплий одяг і взуття). Проживаючи у Курську, Тетяна Анатолівна не забувала своїх службовців, зобов'язавши прямих спадкоємців виплачувати їм пенсії [3].

Піклувалася про освіту і вдова полтавського голови дворянства Устимович Софія Олександрівна, яка присвятила себе справі благодійності. Вона збудувала у своєму маєтку с. Ветхалівці (200 дес.) училище із бібліотекою, біля нього були розташовані баня та фельдшерський пункт, церкву та сад, який заповіла Полтавському губернському земству з просвітницькою метою. У сосновому бору під Гадячем збудувала будинок – дачу для вчителів з метою поліпшення їх здоров'я. Цей будинок, також, просвітниця передала Полтавському губернському земству.

Княжна Олександра Шіхматова-Ширінська у своїй садибі збудувала школу з медичним пунктом, яку подарувала місцевому населенню. У с. Мануйлівці її коштом було відкрито жіночу церковно-парафіяльну школу. Крім того, вона заповіла все своє майно товариствам с. Мануйлівки: селянському – 2/3, козацькому – 1/3. Ці кошти повинні були застосовуватись з просвітницькою метою [5].

Княжна Забаринская Ольга Олександрівна (9 березня 1838 † 9 квітня 1914 р. у Полтаві), дружина Забаринського Ахіллеса Івановича, донька княжного Гагаріна. Проживаючи у маєтку свого чоловіка, була попечителькою Кобеляцької жіночої гімназії, а з переїздом до Полтави, протягом 35 років (з 1878 р.) – попечителькою Полтавської Маріїнської жіночої гімназії, очолювала громадське піклування за сліпими і брала

активну участь у багатьох благодійних товариствах. «Скромно, тихо, – читаємо у її некролозі, – протягом півстоліття вона допомагала бідним і рідко хто йшов від неї не обласканий і не зігрітий теплом її душі». Після смерті чоловіка пожертвувала 1500 руб. Полтавській Маріїнській жіночій гімназії на іменну стипендію ученицям [4].

Значний внесок у розвиток освіти губернії зробили представники полтавського поважного купецтва. Так, Гладиревська Марія Іванівна, випускниця Полтавської Маріїнської жіночої семикласної гімназії, за духовним заповітом, складеним у серпні 1898 р., віддала 7500 руб. на стипендії ученицям рідної жіночої гімназії та Полтавському жіночому єпархіальному училищі [4].

Як свідчать архівні записи, Наталія Чєпа у 1799 р. віддала двох своїх селян для навчання у Чернігівське повітове училище, щоб зробити їх вчителями у школі на 23 місця, яка була відкрита у маєтку Чєпурково. Дітям селян безкоштовно видавали підручники, а найбільш старанним – грошова допомога.

Вукович Ольга Євгенівна (р. ж. невід.) була керівником Маріїнської жіночої гімназії в останній період її існування. У 1915 р. вона отримала статус члена правління Товариства допомоги учням у навчальних закладах цивільного відомства і товаришем голови Товариства допомоги учням Маріїнської гімназії.

Вагомий внесок у вивчення іноземних мов на благодійних громадських засадах зробила Паризька Марія Миколаївна (р.ж. невід.). Марія отримала виховання в Полтавській Маріїнській жіночій гімназії, згодом закінчила курси іноземних мов в Петербурзі і курси «Alliance Française» в Парижі. З 16 серпня 1908 р. викладала французьку мову для молодших класів Петровського Полтавського кадетського корпусу. Марія Миколаївна обожнювала дітей і безкоштовно проводила індивідуальні заняття з іноземної мови для хлопчиків [7].

Полтавська Маріїнська жіноча гімназія виховала не лише всебічно розвинених, а й революційно налаштованих громадсько-просвітницьких жінок-патріоток Російської імперії. Однією з них була Маркович (Василевська) Роза-Бася Мордуховна (1867†р.с. невід.) – донька полтавського міщанина, член «руської читальні» і «допоміжної каси» в Цюріху; брала участь в грошових зборах на користь гуртка [2].

Революційно налаштованою була й активістка Діатолович Віра Петрівна (1864 †р.с. невід.) – донька полтавського священика, домашня вчителька, випускниця Полтавського єпархіального училища і Полтавської Маріїнської жіночої гімназії, засновниця підпільного гуртка «Саморозвитку», який згодом увійшов у «Загальностудентське об'єднання», брала участь у читаннях революційної літератури, у організації вечорів на користь політичних засланих та в'язнів, зберігала зібрані на цих вечорах гроші та наполягала на передачі їх на користь Харківської друкарні [2].

Громадсько-просвітницька діяльність з революційними мотивами проти царського терору була простежена у діяльності полтавських представниць дворянського стану. Полтавська дворянка Дическуло Катерина Казимирівна (1851†квітень 1920) – дочка губернського секретаря, учитель малювання Полтавського повітового училища, долучилася до харківського гуртка «Земля і Воля». У 1878 р служила наглядачем притулку підлітків при сирітському відділенні «богоугодних закладів» міста Сімферополя і перебувала під негласним наглядом [2].

Полтавська дворянка Стеблін-Каменська (Комаровская) Анна Миколіївна (1858 р.†р.с. невід.), навчаючись у Полтавській Маріїнській жіночій гімназії, стала членом революційного місцевого гуртка Стеблін-Каменського, Лейвина та ін. За активну громадську позицію та революційний жіночий дух була змушена провести все своє життя у постійних звинуваченнях, арештах і засланнях [2].

Кальченко (Павлова-Сильванская) Леоніда Костянтинівна, донька полтавського титулованого радника, після закінчення Полтавської

Маріїнської жіночої гімназії навчалася у м. Цюріху, де стала близькою до членів організації лавристів (прихильників соціалістичної революції).

Шрамкова (Кальченко) Людмила Василівна (1850-х р.†р.с. невід.). випускниця Полтавської Маріїнської жіночої гімназії. У 1875 р. вступила навчатися до Петербурга на Різдвяні фельдшерські курси. Брала участь у революційному петербурзькому гуртку.

Видатною постаттю у розвитку освіти Полтавської губернії (XIX – початку XX ст.) була Короленко Софія Володимирівна (1886†1957), донька українського письменника, журналіста, публіциста і громадського діяча В. Г. Короленка, засновниця і перший директор літературно-меморіального музею свого батька. З 1818 по 1825 рр. Софія Володимирівна активно працювала у «Лізі порятунку дітей» при Полтавському губернському відділі, організувала вивчення батьківського архіву, очолила редакційну комісію та відкрила в Полтаві музей на його честь [1].

Великий внесок у розвиток медицини Полтавської губернії зробила Кривинська Любов Леопольдівна (1887†1992) — медик, громадська діячка, випускниця Полтавської Маріїнської жіночої гімназії. У квітні 1919 р. Кривинська Л.Л. стала завідувати господарчою частиною Полтавської «Ліги порятунку дітей». Входила до Полтавського комітету РСДРП(м), поширювала серед населення журнал «Соціалістичний вісник». Останні роки життя провела у засланні за активну політичну та громадську діяльність [1].

Піскуновська Євгенія Петрівна (1855†р.с. невід.) – випускниця Полтавської Маріїнської жіночої гімназії, громадська активістка, член Полтавського губернського таємного товариства «Унія», намагаючись відновити незалежність України [2].

Таким чином, відкриття Маріїнських жіночих гімназій для прихожих учениць усіх станів в системі ВУІМ, перш за все, відповідало викликам суспільства, яке потребувало запровадження нових підходів до організації жіночого виховання. У свою чергу, громадсько-просвітницька та благодійна діяльність видатних випусниць Маріїнської жіночої гімназії мала

неоціненну роль у розвитку освіти Полтавської губернії (XIX – початку XX століття) і культури сучасної України.

ЧУПРИНА К.С.

ГРОМАДСЬКО-ПРОСВІТНИЦЬКА ТА БЛАГОДІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВИПУСКНИЦЬ МАРІЇНСЬКОЇ ЖІНОЧОЇ ГІМНАЗІЇ ПОЛТАВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ (XIX – ПОЧАТКУ XX СТ.)

Проаналізовано особливості громадсько-просвітницької, благодійної та виховної діяльності видатних просвітянок-випускниць Маріїнської жіночої гімназії у розвитку жіночої освіти Полтавської губернії XIX – початку XX століття, що зробили неоціненний внесок у освітній та культурний розвиток сучасної України. Досліджено діяльність Маріїнської жіночої гімназії як середнього навчального закладу нового типу, заснованого на принципах всестанового складу учениць та відкритого характеру навчання, підпорядкованого Відомству установ Російської імператриці Марії.

Доведено, що відкриття Маріїнської жіночої гімназії для прихожих учениць усіх станів у системі ВУІМ, перш за все, відповідало викликам суспільства, яке потребувало запровадження нових підходів до організації жіночого виховання, забезпечило законодавчу базу для активізації жіночої діяльності.

Ключові слова: Маріїнська жіноча гімназія, благодійництво, революціонерка, просвітницьке товариство, Старицька Т.А., Устимович С.О., Короленко С.В., Забаринская О.О., Чепа Н., Кривинська М.Л.

ЧУПРИНА К.С.

ОБЩЕСТВЕННО-ПРОСВЕТИТЕЛЬСКАЯ И БЛАГОТВОРИТЕЛЬНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ВЫПУСКНИЦ МАРИИНСКОЙ ЖЕНСКОЙ ГИМНАЗИИ В ПОЛТАВСКОЙ ГУБЕРНИИ (XIX – НАЧАЛА XX СТ.)

Проанализированы особенности общественно-просветительской, благотворительной и воспитательной деятельности выдающихся выпускниц Мариинской женской гимназии в развитии женского образования

Полтавской губернии XIX – начала XX века, что сделали неоценимый вклад в образовательное и культурное развитие современной Украины.

Исследована деятельность Маріїської женской гимназии как среднего общеобразовательного учреждения нового типа, основанного на принципах всесословного состава учениц и открытого характера обучения, подчиненного Ведомству учреждений императрицы Марии.

Доказано, что открытие Мариинской женской гимназии для приходящих учениц всех сословий в системе ВУИМ, прежде всего, отвечало вызовам общества, которое потребовало внедрения новых подходов к организации женского воспитания, обеспечило законодательную базу для активизации женской деятельности.

Ключевые слова: Мариинская женская гимназия, благотворительность, революционерка, просветительское общество, Старицкая Т.А., Устимович С.А., Короленко С.В., Забаринская А.А., Чепа Н., Кривинська М.Л.

K.S. CHUPRYNA

SOCIO-EDUCATIONAL AND CHARITABLE ACTIVITIES OF THE GRADUATES OF MARIINSKY WOMEN'S GYMNASIUM OF POLTAVA PROVINCE (THE 19th – THE BEGINNING OF THE 20th CENTURY)

The features of public education, charitable and educational activities of outstanding proven-graduates of Mariinsky gymnasium for girls in the development of female education in Poltava province in the 19th – the beginning of the 20th century, that made an invaluable contribution to educational and cultural development of modern Ukraine have been analyzed..

The activity of Mariinsky gymnasium as a secondary educational institution of new type based on the principles, used by all classes of composition students and the public character of education under the Department of institutions of Empress Maria has been highlighted.

It is proved that the opening of the Mariinsky female grammar school for incoming students of all classes in the system of Higher Establishment of Empress Maria above all, met the challenges of a society that demanded introduction of new

approaches to organizing women's education and provided the legislative basis for the activation of women activities.

Keywords: Mariinsky gymnasium for girls, charity, revolutionary, educational society, T.A. Staritskaya, S.A. Ustimovich, S.V. Korolenko, A.A. Zabarinskaya, N. Chera, M. L. Krivanska.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Білоусько О.А. Новітня історія Полтавщини (І половина ХХ ст.) / О.А. Білоусько, О.П. Єрмак, В.Я. Ревегук. – 269 с.
2. Невский В.И. Деятели революционного движения в России: Библиографический словарь: От предшественников декабристов до падения царизма: [В 5 т.] / В.И. Невский. — М. : Изд-во Всесоюзного общества политических каторжан и ссыльно-поселенцев, 1927-1934. – 582 с.
3. Павловский И.Ф. Полтавцы: Иерархи, государственные и общественные деятели и благотворители / И.Ф. Павловский // Полтава, 1914. – С. 257–273.
4. Павловский И.Ф. Полтавцы: Иерархи, государственные и общественные деятели и благотворители / И.Ф. Павловский // Полтава, 1914. – С. 156–167.
5. Павловский И.Ф. Полтавцы. Иерархи, государственные и общественные деятели и благотворители. Опыт краткого библиографического словаря Полтавской губернии с половины XVIII в. / И.Ф. Павловский // Полтава : Издание Полтавской ученой архивной комиссии, 1914. – 294 с.
6. Полтавщина: Енциклопедичний довідник ; За ред. А.В. Кудрицького. – К. : УЕ, 1992. – 723 с.
7. Ромашкевич А.Д. Материалы к истории Петровского Полтавского кадетского корпуса с 1-го октября 1907 г. по 1-е октября 1908 г. Год пятый / А.Д. Ромашкевич. – Полтава, 1908. – С. 10 – 78.